

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online) tijdschriften van Boom uitgevers zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd. Alle artikelen die echter langer dan vijf jaar geleden zijn gepubliceerd, zijn vrij beschikbaar voor download en hergebruik. Toestemming van de uitgever is dan niet meer nodig.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Auteursrecht ten aanzien van tekst- en datamining en machinelearning is nadrukkelijk voorbehouden.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this article may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher. No part of this publication may be reproduced in the context of text and data mining for any other purpose which is not expressly permitted by law without permission of the publisher.

abonnementen@boom.nl
www.boom.nl

gaan in de Symbolische orde gesplitst wordt, 'gecastreerd' zegt Lacan.

Dit spreekwezen houdt zich in leven door van de ene betekenaar naar de andere te gaan om zijn verlangen uit te drukken in woorden, met de implicatie dat het woord niet bij machte is zijn doel te bereiken en daardoor juist het verlangen opnieuw aanwakkert. Wat dit lemma niet vermeldt is dat het subject ectopisch, excentrisch en extiem is; voor deze wat moeilijker te duiden termen moet de lezer in het lexicon op een andere plaats gaan zoeken. Kortom, de uitleg over het subject is wat kort en lacunair, maar daar kan de vertaler niet zoveel aan doen; daarvoor is alleen de auteur Evans verantwoordelijk.

Ietwat verrassend vond ik het lemma *Passage tot de act*, wat lijkt op het Franse 'Passage à l'act', maar wat niet overeenkomt met de Engelse variant 'Acting out' die wij Nederlanders gebruiken.

Verder ben ik gestruikeld over het lemma *Graaf*, wat staat voor het Engelse en ook het Franse 'graphe'. Ik viel over het woord 'graaf', dat ik in de Grote Van Dale niet in een relevante betekenis kon terugvinden, maar wel op internet aantrof als een wiskundige term die een verzameling moet voorstellen. De 'graphe' is echter geen verzameling, maar een voorstelling van de interactie tussen twee heterogene entiteiten. Mijn alternatieve voorstel zou zijn daar 'grafeem' voor in de plaats te zetten, een term die mijns inziens passender zou zijn.

Ondanks deze kritische kanttekeningen is dit lexicon wat mij betreft zeer geslaagd en welkom voor eenieder die weleens worstelt met de lacaniaanse terminologie.

<https://doi.org/10.5553/PA/259027332025031003013>

Bion over transformaties bij hallucinose

Bespreking van

Rodrigo Barahona (2025). *Negative hallucinosis in Wilfred Bion's theory of transformations — On finding one's ghost*. Londen: Routledge. ISBN 9781032797922, 141 pp., £ 23,99

JOS DE KROON

Het overkomt mij niet zo vaak dat ik word getroffen door een boek uit de grote hoeveelheid boeken die in het psy-domein verschijnen, maar deze keer werd ik aangenaam verrast en zelfs enthousiast. Het gaat dan wel over een onderwerp dat mij na aan het hart ligt: negatieve hallucinaties. Dit boek van Rodrigo Barahona, van wie ik nog nooit had gehoord, heeft over dit thema geschreven vanuit een optiek waarmee ik niet zo vertrouwd ben, maar toen bij het lezen de laatste pagina verscheen kon ik een kleine teleurstelling nauwelijks onderdrukken. Vanaf het begin was ik zeer geboeid. Niet alleen door het onderwerp, maar zeker ook door de schrijfstijl, die schittert door helderheid.

Bion en zijn theorie over transformaties en hallucinosen staan in dit boek centraal, en zijn persoonlijk leven speelt hierin een niet onbelangrijke rol. De eerste 29 pagina's gaan over zijn ervaringen als officier in het Britse leger tijdens de Eerste Wereldoorlog, waarin hij commandant was van een tankbataljon. Daar heeft hij de verschrikkelijkste dingen meegemaakt, waarbij kameraden om hem heen de dood vonden. Bij tijd en wijle was zijn angst zo groot dat hij psychotische ervaringen opdeed en zich tegelijkertijd staande moest houden ten overstaan van een ver-

schrikkelijke realiteit. Hij droeg de verantwoordelijkheid voor een aantal zeer jonge soldaten die niet veel jonger dan hijzelf waren. Geregeld moest hij brieven schrijven naar familieleden van zijn omgekomen kameraden. In die omstandigheden ontdekte Bion bij zichzelf een manier om de realiteit te ontlopen door zijn belevingen te transformeren naar een negatieve hallucinatie. Die vreselijke oorlogservaringen werden niet bewust afgevoerd, laat staan dat ze een plaats kregen in een theorie. Dat gebeurde natuurlijk later, in rustiger tijden. Dat neemt niet weg dat in deze bizarre omstandigheden iets van een controle over zichzelf bleef bestaan.

Barahona, de schrijver van dit boek, heeft het voor elkaar gekregen de gebeurtenissen van toen en de ingrediënten voor een latere theorie beeldend met elkaar te verweven. Nergens wordt het verhaal sentimenteel; het wordt juist zeer realistisch neergezet. Bion laat de (negatieve) hallucinose aan de kant van de waarneming en de emoties plaatsvinden, en dat onderscheidt hem in de opvattingen dienaangaande van Lacan, die de psychose vooral ziet als een feilen van denken dat van de symbolische orde is. Toch brengt Bion de hallucinose in verband met het denken, dat tot het domein van de α -elementen behoort. Hoe dat precies zit heb ik niet kunnen achterhalen, althans niet in dit boek.

Wat ik knap vind aan dit boek is dat de auteur bladzijden achtereen een behandeling in detail beschrijft over wat hij bij de analysant denkt waar te nemen en wat zijn eigen reacties in de tegenoverdracht zijn. Een rijpere vrouw bleef hem alsmaar diskwalificeren, maar kwam toch telkens weer naar de afgesproken sessies. Barahona was telkens weer verrast wanneer zij verscheen, terwijl zij hem tegelijkertijd meedeelde dat

zij aan deze behandeling van hem helemaal niets had, dat hij alsmaar herhaalde wat zij juist daarvoor had gezegd, dat er geen enkele belangstelling van hem naar haar uitging, enzovoort.

Toen hij haar een duiding voorlegde in de zin dat het voor haar toch niet zou uitmaken of zij wel of niet naar de sessies zou komen, antwoordde zij dat nadat zij enkele stappen buiten de praktijk had gezet, zij onmiddellijk de herinnering aan het gesprek uit haar gedachten zette. Op den duur ervoer Barahona dat zijn eigen gedachten helemaal leeg werden en dat hij zelf in een soort psychotische toestand kwam. Wanneer hij weer bij zinnen was, kon hij dit gebeuren in verband brengen met Bions theorie over transformaties naar een positieve hallucinatie $T(H)$ en in dit geval een negatieve hallucinatie $T(-H)$. De analyticus kon daar zijn eigen ervaring als reactie op zijn analysant thuisbrengen bij de idee dat zij zijn woorden ervoer als β -elementen, waar zij niets mee kon en die haar terug in zichzelf duwden. Daarom was zij teleurgesteld en boos op hem. Zijn interpretatie was volgens hem een α -functioneren, en daar kon zij helemaal niets mee. Met Lacan zou je kunnen zeggen dat met deze symbolische reactie de analyticus bij haar de imaginaire boot miste. Hier zie ik wel de overeenkomst tussen Bion en Lacan, maar kan dit nog niet duidelijk aan elkaar knopen. Volgens Meltzer, die hier ook wordt aangehaald, wordt door een α -interpretatie zoveel angst bij de analysant opgeroepen dat een onbewuste reactie ontstaat waarbij zo'n α -element wordt teruggedrongen naar een β -element, naar een primitiever niveau, wordt *gecanabaliseerd* (cursief van mij). Volgens Barahona kan een patiënt middels zijn communicatie de therapeut zozeer bombarderen met projectieve identificatie

dat hij daaronder bezwijkt, zodat beiden in een onbewust niemandsland verzeild raken en de (negatieve) hallucinatie kan optreden, zoals de auteur zelf heeft ervaren. Een dergelijke situatie noemt Meltzer zowel nuttig als pathologisch (p. 43).

Kort nog iets over de rest van het boek. De auteur bespreekt de relatie tussen Greens negatieve hallucinatie en de transformaties in de negatieve hallucinose en verder ook de onzichtbare-zichtbare hallucinaties die door Giuseppe Civitarese naar voren wordt gebracht in relatie tot Bions theorie over de negatieve hallucinose. Volgens Barahona zijn dat precies dezelfde verschijnselen.

Het is onmogelijk dit dunne maar zeer rijke boek volledig te bespreken. Vandaar dat ik bij de casus wat langer ben blijven stilstaan. Toch moet ik nog iets kwijt over het verschil tussen hallucinaties en hallucinosen. Volgens de literatuur worden hallucinaties bij het subject als echt ervaren, en bij hallucinosen zou er nog zoiets bestaan als een kritisch bewustzijn. Dit laatste wordt door Civitarese in twijfel getrokken. Het laatste woord is daarover nog niet gezegd. We moeten gewoon blijven zoeken en vooral lezen.

<https://doi.org/10.5553/PA/259027332025031003014>